

I had to leave my home – and never found back

“I had to leave my home - and never found back’ - Sami residential school memories in Sweden.” (15 min) Sylvia Sparrock, moderator of Church of Sweden Sami Council.

Jag är ett nomadskolebarn, som gick skola på 1970 talet. Min mor gick sameskole i Norge på 1950 talet. Min far gick nomadskola på 1930 talet. Båda mina mor-och farföräldrar gick sommar- och vinter skola på 1910 talet.

Det jag talar om är hämtade ur Nomadskoleboken ” ”När jag var åtta år lämnade jag mitt hem och jag har ännu inte kommit tillbaka” och Vitbokens antologi, Band 1 ”De historiska relationerna mellan svenska kyrkan och samerna ”

Jag kommer att berätta om nomadskoleprojektet -ett projekt som Svenska kyrkan drivit och utgivit boken lanserad i Jokkmokk februari 2016 . Redaktörer var Kaisa Huuva och Ella-Carin Blind. Boken ingår även i kyrkans vitboksprojekt. Projektets syfte var att dokumentera och samla in berättelser från äldre samers skolminnen. Intervjuer av 26 äldre samer födda mellan 1910-1940 talet från Mittådalen i söder till Karesuando i norr. De som ville fick lämna sin berättelse anonymt. Boken innehåller även artiklar om samisk skolhistoria, om rasbiologi och särskiljande av samer, samebarns skolgång i en brytningstid, om sorg kan ärvas?

Under mer än 300 år har svenska kyrkan haft en central roll för framväxten och organisering av samiskt skolväsende . Allt från 1600 talet till nomadskolans införande har initiativen tagits av kyrkans företrädare. Dessa tog också initiativet att utforma utgångspunkter för samernas situation och renskötselns framtid.

I had to leave my home – and never found back

1526 skriver Sveriges konung Gustav Vasa brev till munken i Vadstena och ger honom uppdrag att upprätta en skola för lapparnas barn. Det blev aldrig av.

1606 Tvångshämtning av 16 samepojkar som ska utbildas till präster i Uppsala. Alla rymde under färden.

Kyrkan påbörjade en organiserad missionsverksamhet i samiska området.

1632 första skolinternatet för samer i Sverige.

Så gör jag ett hopp i historien fram till:

1800 talets slut: kulturhiearktiska tolkningsmodeller, socialdarwinism och rasbiologiska idéer om rashygien fick inflytande. Detta påverkade allmänna föreställningar om samer vid sekelskiftet inte minst inom utbildningspolitiken.

Lapp-ska vara lapp- politiken hade stora inslag av socialdarwinism och rasism. Tanken var att samerna som nomadfolk inte var lämpad för fast bosättning och ett modernt levnadssätt utan skulle skyddas från den moderna civilisationen. Skogsamerna var bofasta och hade boskap vid sidan om renskötseln och blev därmed införda i den lappländska nybyggar-kulturen och bondestammen. De samer som inte höll på med renskötsel blev kategoriserad som icke samer/lappar. Och deras barn fick inte gå i nomadskolan.

Biskop Bergqvist, kyrkoherden i Karesuando Vitalis Karnell (1862-1921) och andra företrädare för den samiska undervisningens reformering varnade för att blanda nomadiserande samebarn med bofasta och låta fjällsamer få kunskaper de inte direkt var i behov av.

Man konstaterade också att det var i nomadlivet som samerna utvecklade sina bästa egenskaper.

I en artikel i tidskriften *Dagny* kontrasterade exempelvis Karnell sin syn på vad han ansåg vara två sorters samer:

Den ena sorten, som lagt sig till med fasta bostäder, utbildning och bildat egna föreningar och tidningar, blev "de eländigaste människor

I had to leave my home – and never found back

man gärna kan tänka sig”.

Den andra sorten, som stannade på sina fjäll, vårdade sin renhjord och lärde sig läsa och skriva samt tillägnade sig kristendomens huvudstycken, blev ”nyttiga medborgare [och] en vacker syn för både Gud och människor”.

Av dessa insikter tyckte sig Karnell kunna dra följande slutsats:

Gynna gärna lapparna på allt sätt i deras näring, gör dem till sedliga, nyktra och nödtorftigt bildade människor, men låt dem icke läppja på civilisationen i öfrigt, det blir i alla fall bara ett läppjande, men det har aldrig och skall aldrig bli till välsignelse. Lapp skall lapp vara.

1900 talet handlade om viljan att särskilja nomadiserande från bofasta. Kyrkan och domkapitlet ansvarade för utbildning och anställning av lärare.

1913 Nomadskolstadgan med Nomadskolans tillkomst och den skolreformen varade fram till sameskolans tillkomst i slutet av 1970 talet. Först bedrevs Nomadskolan som vandrande skolor som följde renskötselns flyttningar, i tältkåtor som skol- och hushållskåtor. Dessa var kalla, dragiga och hälsovådliga och där smittoriskerna var stora. Dödsfall inträffade på grund av bristande hygien. På vissa håll och senare tid bedrevs undervisningen i fasta byggnader och skolhus men även de var kalla och dragiga.

Samerna motsatte sig nomadskoleundervisningen. Bland dem den samiske företrädaren, läraren och prästen Gustav Park motsatte sig mot rådande nomadskolesystem vid Samernas landsmöte 1918 i Östersund. Kritiken rörde sig om utbildningens låga nivå, utbildningstiden var kortare än svenska barnens, lärarna var sämre förberedda, sämre utrustning och läromedlen torftigare. Samt att undervisningen var på ett språk som inte var barnens modersmål.

Rasbiologi-

1921 beslutade en enig riksdag att inrätta **Statens Institut för rasbiologi** i Uppsala. Med ett grundantagande som byggde på att på att det fanns lägre och högre utvecklade raser i utvecklingskedjan.

Georg Bergfors, rektor för nomadseminariet i Vittangi var vän med och behjälplig för Herman Lundborg, chef för Rasbiologiska institutet.

Lundborg bodde hos rektorn i prästgården i Vittangi under sina mätningsexpeditioner. Även nomadskolans lärare hjälpte till under skullmätningarna och fotografering av barnen.

Alltså man utsatte barnen för skullmätningar och (naken) fotografering avsedda för teorin om rasbiologi och rashygien.

Lundborg ville undersöka den samiska rasen och utreda den skadliga rasblandningens effekter. Undersökningar gjordes med speciella mätinstrument och måttband. Fotograferingar: Avskrift från kyrkböcker för att man även ville följa släkter.

Kategoriklyvning 1928 som delade upp renskötande och en icke renskötande del. Med lappfogde systemet som dikterade renskötande samers villkor och de icke renskötande samernas blev rättslösa.

Min far föddes 1928 och han berättar om sin skoltid på nomadskolan. På grund av hans hörselnedsättning pryglades han så hårt av läraren att han blev döv på ena örat. Hur kudden var blodig varje morgon och hur länge det dröjde innan han medgavs sjukhusvård. Han fick själv gå de 7-8 km till doktorn tillsammans med en kamrat. Att läkaren ville anmäla läraren men föräldrarna vågade inte för rädsla över ännu mer övergrepp. Om prästen som kom varje fredag för kvällsbön och för att prygla barnen för veckans händelser, fast läraren redan dagligen utfört bestraffning.

Att man blev bestraffade om man talade samiska och det värsta var när den samiska personalen som de visste kunde samiska bestraffade dem just för den sakens skull.

Om kollektiv bestraffning när någon gjort fel så fick fler smaka på riset.

Över maten som mest bestod av potatis och potatisvatten. Hur de längtade efter renkött och sparade sitt medhavda torkade renkött så länge tills det möglade.

En kvinna berättar om hur barnen kände sig ovälkommen i byn där skolan låg, hur de kallades lappdjävlar . Hur de blev attackerade och om den överlägsenhet mot samer som vuxna visade.

En man berättar om mobbing barnen emellan men också om övergrepp av personal eller lärare. Då mådde man fruktansvärt dåligt, det var som om de angrep en personligen, säger han.

Han berättar om den förlorade barndomen. All den tid som man inte fick vara med föräldrarna.

- Tänk dig in hur det kan kännas att tvingas flytta hemifrån när man endast är 6-7 år. Lämna sin mor och far och sina småsyskon, sitt familje-och släktnätverk, sin sameby för att gå på nomadskola och bo på internat, med endast hemresa till jul, påsk och sommarlov.
- Att vara åtskiljd från samiska värderingar, samisk uppfostran och samiska traditionella kunskaper under skoltiden. Som en informant säger "under skoltiden levde jag endast med familjen under sommar och skollov , under övrig tid på skolan. Det innebär att institutionen hade troligen större inflytande på mig än min familj och jag kan inte förstå annat än att det påverkat mitt liv och mina känslor en hel del".
- All den utsatthet som barn. Med otrygghet. Hemlängtan som blev kronisk. Kollektiv behandling av unga individer. Särbehandling från både majoritetssamhället men även internt. Övergrepp av både fysisk och psykisk art.

- Förlorat modersmål som medfört att idag är samiskan listad på Unesco världsarvlista över hotade språk. Sorg och ilska över att vara analfabeter på sitt eget språk, att inte kunna läsa och skriva på samiska.
- Nedvärdering och skam över sin samiskhet, sitt ursprung och sitt språk.
- Förlorad barndom, många fick tidigt bli vuxna med ansvar för sig själva och sina yngre syskon. På gott och ont.
- Positiva erfarenheter och minnen finns också. Att det var roligt, att man växte upp med goda kompisar som blivit livslång vänskap.
- Med mera, med mera

Idag finns ett stort behov hos samer att få berätta sin skolhistoria. Och att få dela den med andra. För varje nomadskole-elev finns en egen berättelse och sanning. Många har även goda minnen och säger att för dem har skolan varit bra. Det skall respekteras.

Många har förträngt sina hemska skolminnen och säger att först idag förstår de vad och hur det påverkat dem. Det skall respekteras.

Den koloniala historien, där Staten inklusive Kyrkan effektivt har arbetat med att segregera och kolonisera urfolket och Nomadskolan är ett exempel på det.

Detta koloniala arv överförs till nästa generation som inte varit utsatta men påverkas indirekt av den. Att även icke nomadskolebarn indirekt präglas av sina föräldrars nomadskole upplevelser.

En av författarna ställer sig frågan om sorg kan ärvas? Och säger att den visst kan ärvas. Kanske inte att jag ärver en specifik känsla. Om min morfar var arg ärvde jag förmodligen inte hans ilska rakt av, men oföräkten kan kanske gå i arv säger hon.

Den yngste artikelförfattaren, f.d. ordförande i samiska ungdomsförbundet är ändå hoppfull för framtiden och säger: Jag

I had to leave my home – and never found back

känner ett ansvar för kommande generationer att inte sluta hoppas och tro på ett tryggt samiskt samhälle där våra rättigheter erkänns av statsmakten.

Jag kan säga att Sverige har ännu inte ratificerat ILO 169!

Jag vill gratulera Ungdomsgruppen här för deras utarbetade "statement" som presenterades här idag, Ni har gjort ett jättebra arbete på så kort tid.

Min åsikt är att det behövs till en försoning- och sanningskommision för bekräftelse av den koloniala historien och vad den medfört det samiska folket.

Tack för mig!